

ТЕОРІЯ МОВИ. СЕМАНТИКА

К. Д. Глуховцева (Луганськ)

УДК 811.161.2'373+929Шевченко

**ХУДОЖНЬО-МОВНА ПРАКТИКА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНОЇ НОРМИ**

Творчість Т. Г. Шевченка перебуває в центрі наукових інтересів учених України. Наразі філософи, соціологи, мистецтвознавці, літературознавці, мовознавці осмислюють феномен спадщини Великого Кобзаря. Лінгвісти, зокрема, доводять, що вивчення „мовостилу письменника здебільшого продиктоване соціально-культурним запитом” його творчості. Інакше кажучи, кількість наукових статей, у яких проаналізовано мову окремого письменника, є показником актуальності мовотворчості цього митця [Сюта 2013: 307]. Якщо ж говорити про коефіцієнт наукових зацікавлень мовою Т. Г. Шевченка в Україні, то він найвищий, займає першу позицію серед 400 імен українських і зарубіжних авторів [Там само: 307 – 308]. Предметом вивчення при цьому стають питання місця творчої спадщини Т. Г. Шевченка в історії української літературної мови [Льїн 1954; Матвіяс 1977; Плющ 1971; Трифонов 1998], народність Шевченкової поетичної мови [Огієнко 1995; Русанівський 2001], говіркові явища у творах та епістолярію поета [Жовтобрюх 1962, Залеський 1977, Чабаненко 2006, Тимошенко 1962, Ленець 1989], особливості мовотворчості митця [Русанівський 2002; Єрмоленко 1999], співвідношення народнописанного слова і мовотворчості Кобзаря [Єрмоленко 1999] та ін.

Завдання цієї статті вбачаємо в тому, щоб розглянути мовну практику Т. Г. Шевченка у зв'язку з літературними нормами початку ХХІ ст., охарактеризувати значення варіативності норм в історії літературної мови.

Українська літературна норма складалася поступово й має кілька періодів становлення. Для нашого дослідження актуальними є такі з них: створення мовної системи українського фольклору в її наддіалектному вияві, використання характерних для фольклору поетичних символів у літературних пам'ятках давньої Русі; проникнення українських притч, прислів'їв, приказок, характерних образних порівнянь, епітетів, метафор у давню українську поезію, творчість Г. С. Сковороди; створення нових літературних норм у доробку І. П. Котляревського як синтез розмовних, фольклорних та книжних мовних засобів [Єрмоленко 1999: 131 – 132]; вироблення мовно-естетичних засад літературної мови в художньо-мовній практиці Т. Г. Шевченка.

„Найбільш почесне місце в історичному процесі створення нової української літературної мови на широкій народній основі говорів Середньої Наддніпрянщини займає творчість геніального Т. Г. Шевченка”, – стверджує А. Залеський [Залеський 1977: 53]. Не

випадково Т. Г. Шевченка називають основоположником української літературної мови [Плющ 1971, 272], її реформатором [Русанівський 2001, 170] і творцем, фундатором [Огієнко, 140], символом культурної цінності цілого народу, уособленням його духовної сутності [Русанівський 2002, 236]. Т. Г. Шевченко заклав основи українських літературних норм.

Цьому сприяла низка чинників. По-перше, Т. Г. Шевченко вміло переніс у свої твори народнопісенний елемент. Як стверджує Іван Огієнко, „Українська пісня всякла йому в саму душу, стала йому живим словником рідної мови, до якого він завжди звертався в потребі. Головне, Шевченко зрозумів складню мови й переносив її у свої писання, а складня – душа мови. Усе це сильно наблизило Шевченкову мову до народної пісні й очистило її від усякої штучності” [Огієнко 1995: 142].

По-друге, на думку С. Єрмоленко, сама естетика художнього слова Кобзаря, у якій відобразилися соціальні й культурні помисли народу, сприяла нормалізації засобів поезики Шевченкового вірша: „Чому ми стверджуємо, що Тарас Шевченко – основоположник української літературної мови?” [Пономаренко 2012: 51 – 52]. Естетична вартість його слова була вищою від усіх, хто тоді писав. Нормативність фактично була результатом естетичного сприймання, естетичного впливу глибоко національної за змістом творчості. Соціальна ідея була так тісно переплетена з національною, і в такій естетичній формі, що вона нормувала мову – і словник, і фразеологію, і морфологію, і синтаксис, і лексику [Там само].

Не можна заперечувати й того, що рідні для поета середньонадніпрянські говірки вже тоді, як стверджують дослідники, мали помітно виражений полідіалектний характер. Займаючи величезні простори південного сходу й півдня України, вони були порівняно з іншими українськими говорами досить однорідними й монолітними, малоздиференційованими у фонетичному, граматичному й лексико-семантичному аспектах [Льїн 1954, 53]. Це дозволяє сьогодні говорити про гетерогенну природу літературної норми.

Крім того, середньонадніпрянські говірки мали багато фонетичних рис, спільних із тими, які усталилися в пам'ятках української писемно-літературної мови XIV – XVIII століть як загальнонародні. Це дало змогу письменникові писати зрозумілою українською мовою, доступною для населення всіх діалектних масивів.

Якщо говорити про відступи у творах Т. Г. Шевченка від сучасних літературних норм, то треба враховувати, що для Великого Кобзаря не було унормованого мовного взірця, „чуттям великого майстра він брав для створюваного ним фундаменту матеріал з невичерпної скарбниці народної творчості” [Чабаненко 2006: 62].

М. Жовтобрюх, проаналізувавши найхарактерніші риси функціонування голосних фонем у поетичній мові Т. Г. Шевченка в синхронійно-діахронійному плані, довів, що „особливості Шевченкового

вокалізму, які залишилися поза нормами сучасної літературної мови, пізніше усталеними, якщо не виконували в поета стилістичного призначення або не відбивали книжної традиції, завжди ґрунтувалися на народній основі” [Жовтобрюх 1962: 44]. Лише широке побутування того чи того варіанта слова в усному мовленні було причиною уведення його поетом у літературний ужиток.

В. Чабаненко в поетичній мові Тараса Шевченка фіксує низку відхилень від сучасних літературних норм у чергуванні голосних /o/ – /i/, /e/ – /i/: *сторонці, ягодку, война, розкошний, слов, сирот, камень* та інші. Дослідник констатує, що в похідних словах від слова *вечір* послідовно збережено /e/: *вечерне, вечерньою*. Помічено також уживання префіксів-прийменників *од, до, зо, передо*: *одніс, достала, зопсувалась, зо мною, передо мною*. Помітний різнобій у мові поета спостережено при передачі рефлексів старих *ръ, рь, ль, ль* (в одних випадках вони передані з [o], а в інших – з [и] чи [і]): *чорноброва, кровавого, дрожала; чорнобрива, дрижить, блиснули; чорнобрива, кровавої* [Чабаненко 2006: 64 – 68]. Зіставляючи різні видання творів Т. Г. Шевченка, М. Жовтобрюх доводить, що рефлекс з [і] є переважно несправжніми, засвідчують недосконалість тодішньої орфографії [Жовтобрюх 1962: 57], отже, народнописенну основу мають тільки перші два варіанти.

В епістолярію Т. Г. Шевченка помічено ті самі відступи від сучасної норми. Зокрема, послідовне вживання [o] замість нормативного [і] в словах *докончить, кончу*, що доповнене відсутністю заміни [o] на [і] в новому закритому складі в ряді інших слів: *щирість, Харьков* та ін. Це пояснюємо тим, що процес переходу [o] в звук нової якості ще тривав, а окремих говірок він ще й досі не завершився. Можна говорити й про тенденцію до закріплення [o] в літературній мові: пор. вагання в уживанні слів *безконечний* і *безкінечний* [УОС: 50].

Знайшла відображення у творчості поета та його листах характерна для говірок південно-східного наріччя ще одна особливість: пом’якшення [p] на початку та в кінці складу: *бурь, кватирях, бахурям* [Чабаненко 2006: 72]. У листі до С. Г. Тарновського (від 27 березня 1842 року) ужитий також видавничий термін *надрюкувати* з південно-східним [p’].

Скрізь у листах Т. Г. Шевченка називає своє рідне село *Керелівкою*. Деякі вчені пояснюють це тим, що в говірках Звенигородщини голосні [e] та [и] в ненаголошеній позиції злилися в один звук. Але друге [e] в цьому слові вжито під наголосом. Ми схильні розглядати ці явища як наслідок обниженої вимови голосного [и], який у такому випадку змінюється на [e]. Ця діалектна риса властива говіркам галицько-буковинського наріччя. Отже, рідна говірка Т. Г. Шевченка зберігає риси, які споріднюють її з говірками Правобережної України.

Аналізуючи ці та подібні мовні явища, В. Чабаненко констатує: „Перелічені й схарактеризовані на тлі сучасних і колишніх діалектних даних, фонетичні та фонетико-морфологічні риси Шевченкової

поетичної мови можуть служити підставою для твердження про народнорозмовні джерела мови великого українського поета” [Чабаненко 2006: 84]. Більшість помічених явищ ужиті Тарасом Шевченком під впливом рідної говірки.

Якщо говорити про нормативні риси мови приватного листування Т. Г. Шевченка, то передусім слід сказати про те, що мова листів відображає життєвий досвід автора, його світогляд, естетичні смаки та інтереси, індивідуальні риси характеру, а також ступінь спорідненості чи знайомства автора з адресатом, близькість інтересів і переконань. Мова листів своїм корінням глибоко входить у живомовну стихію українського народу, становить літературну обробку тогочасного українського народного мовлення. Характер епістолярію, де панує невимушеність у доборі мовних засобів, безпосередність у вираженні емоцій, немає спеціальних суспільно-естетичних завдань, дозволяє з певною стилістичною метою (створення дружнього тону розмови, теплоти, задушевності) використовувати живомовні говіркові явища ширше, ніж у художніх творах. За твердженням В. Русанівського, народнорозмовна основа мови Т. Г. Шевченка виступає досить виразно на всіх рівнях, кожен з яких засвідчує орієнтацію поета на первісне образно-художнє нормування мови у фольклорі і на свідомий вибір слів і форм відповідно до їх територіального поширення [Русанівський 2001: 172].

Тарас Шевченко багато зробив для творення засад епістолярного стилю української мови. Аналіз мови і стилю листів Т. Шевченка показує, що вони є визначним етапом у розвитку українського епістолярного жанру. Оригінально виявив себе Т. Шевченко у використанні в листах лінгвостилістичних засобів (лексичних, фразеологічних, синтаксичних), у засвоєнні церковнослов'янських і староукраїнських елементів [Тимошенко 1954: 77]. Гармонійне поєднання цих стихій становить мовну специфіку епістолярної спадщини Великого Кобзаря. Однак чи не найкраще епістолярій Т. Шевченка відбиває народну стихію, а вона бере початок із звичаїв та культури. У приватних листах особливе навантаження має розмовно-побутова лексика, емоційно забарвлені слова й вирази, численні фразеологічні засоби, формули-звертання та прощання. Витоки цих засобів слід шукати в народному побутовому та поетичному мовленні.

А. Залеський виділяє ще дві риси Шевченкового стилю: мовну інтуїцію поета, його мовне чуття та орієнтацію на давню писемну традицію. Так, скажімо, у творах поета не знайдено жодного випадку вживання *мн'* у словах типу *м'ясо*, *пам'ять* та інших (скрізь ужито сполуку *ми*), бо всі інші губні фонемі, крім /м/, ніколи не мали, попри загальне поширення в усному мовленні, такого звуковияву, як [н'] після губного в цих словах [Залеський 1977: 57]. Літературна мова оперлася під час вибору одного з двох наявних вимовних варіантів (*мн'асо* – *миасо*, *памн'ат'* – *памйат'*) на давню писемну традицію й засвоїла цю сполуку у вигляді [мй], що відповідає системі мови.

Не можна не підкреслити, що в староукраїнській літературній мові нормативними ставали ті народнорозмовні елементи, які мали виразний загальнонародний характер. Ці елементи норми староукраїнської мови виконували роль каталізаторів під час творення норм нової української літературної мови, об'єднуючи довкола себе виключно ті мовні риси південно-східних говорів, які були поширені й у більшості українських говорів. На підтвердження цього положення А. Залеський наводить такий факт: „... у мові творів І. С. Нечуя-Левицького і А. Кримського шиплячі приголосні зберігають давню м'якість перед *а* в іменниках середнього роду, що позначають назви малих істот, а також у формах 3 особи множини дієслів другої дієвідміни (*лошя, курчя, дитинчя, циганчя, пищать, кричать, лежать, біжать* та ін.)” [Залеський 1977: 56]. Академічне видання творів Т. Г. Шевченка не фіксує м'якості шиплячих у подібних випадках, проте в „Кобзарі” 1840 року видання В. Чабаненко знаходить приклади форм слів із м'якими шиплячими: *Сичь, хоч, ничь, мовчять, кричать* [Чабаненко 2006: 74]. Усі ці письменники – вихідці із Середньої Наддніпрянщини й відбивають у своїх творах мовні особливості рідних їм середньонаддніпрянських говірок. Проте сучасна літературна мова засвоїла тільки тверду вимову шиплячих у цих позиціях, що відповідає загальній в українській мові тенденції до ствердіння шиплячих у всіх позиціях.

Відомо, що Т. Г. Шевченко, знаючи лексико-семантичні говіркові варіанти, віддає перевагу тим із них, які не мають вузького локального поширення, а характерні для великих діалектних масивів. Так, із уживаних на Звенигородщині слів *селезень, качур, селех* [АУМ I, к. 322] він обирає *качур*; із ряду *шуліка, кобець, кібець, яструб* [АУМ I, к. 323] – *шуліка*. З ряду *кладовище, цвинтар, могилки, гробки* відкидає останнє слово. Т. Г. Шевченко уводить у поетичний словник лексему *повітка*, жодного разу не використавши номен *хлів*. Відсутня в активному вжитку поета й лексема *вивід*, поширена в мовленні кирилівчан, але поет віддає перевагу етимологічно прозорій назві *димар*. Відчуваємо нехтування поширеними в Кирилівці словами *молнія* і *монія*, тоді як Т. Г. Шевченко використовує загальноукраїнське *блискавка* (*Грім гогоче, а блискавка Хмару роздирає*).

Проте в листах стилістично вмотивованим є вживання деяких розмовних слів (*лучче, письмо, заправторити*) та діалектних лексем: *безезна* ‘безсоромна жінка, нахабна’ (*Вона дуже безезна*), *звидити* ‘пробачити’ (*Бог їм звидить*), *тирувати* ‘прямувати’ (*З коша, каже, шоста чи сьома неділя, а тируємо аж у саму столицю Петербург*), *циндрити* ‘витрачати’ (*Я грошей не циндрю*), *сиріч* ‘тобто, одне й те ж’ (*Похожа на міфологію, сиріч на брехню*), *поличчя* ‘обличчя’ (*Посилаю тобі поличчя оцього нікчемного гетьмана*). Низка слів, виявлених у листах поета, є авторськими неологізмами. Вони прозорі за семантикою, легко мотивуються на основі народних слів та виразів: *вид* ‘квиток’, *мізерія* ‘небагаті речі, дрібниці’ (*Упакував свою мізерію*), *кишло* ‘житло,

хата' (*Не заведу свого кишла*), турбація 'турбота', повшедна одержа 'щоденний одяг' (*скинувши свою повшедну одержу*).

Отже, говіркові явища, поширені в мовній практиці Т. Г. Шевченка, нерідко виконують спеціальну стилістичну функцію (ужиті для рими, з метою експресивізації мовлення тощо), у листах – для інтимізації мовлення. Проте є й такі, що відображають процеси становлення мовного узусу. Усі вони засвідчують про варіантність літературної норми як факт історії. Часове прочитання літературної спадщини Т. Г. Шевченка виявляє гетерогенний характер правил вимови, написання й уживання слів та їх форм, актуалізує питання про прив'язаність художнього стилю до розмовного джерела, фольклорних текстів. Прикметно, що функціональна активність варіантів, які не стали літературною мовою, порівняно з тими, що набули статусу нормативних, у творах Т. Г. Шевченка невелика, що відбиває фольклорну традицію нівеляції локальних особливостей, коли зазвичай перевага належить тому варіантові, який єднає діалекти.

Вивчення особливостей побутування говіркових варіантів у поетичній творчості Кобзаря та епістолярію поета має неабияке значення для історичної діалектології, адже вже сам факт їхнього існування дає підстави зараховувати твори письменника до пам'яток певної історичної доби. Вияв території поширення діалектних явищ на різних хронологічних зрізах, зміщення ареалів упродовж певного історичного періоду, перехрещування діалектних особливостей, що є ознаками різних діалектних угруповань, в одній говірці – ці та інші питання мають велике значення для програмування шляхів розвитку живомовних процесів, глибокого вивчення явищ, які стали нормою літературної мови. Мовотворчість Т. Г. Шевченка з цього погляду має бути вивченою перш за все.

Література

Єрмоленко 1999 – Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) / С. Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.; **Жовтобрюх 1962** – Жовтобрюх М. А. Деякі особливості вокалізму поетичної мови Т. Г. Шевченка / М. А. Жовтобрюх // Питання слов'янської філології: мовознавство : праці ОДУ. – Т. 152. – Вип. 15. – О., 1962. – С. 44 – 60; **Залеський 1977** – Залеський А. М. Діалектна основа фонологічної системи сучасної української літературної мови / А. М. Залеський // Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами. – К. : Наук. думка, 1977. – С. 50 – 96; **Ільїн 1954** – Ільїн В. С. Мова Т. Г. Шевченка і розвиток сучасної української літературної мови / В. С. Ільїн // Полтавсько-київський діалект – основа української національної мови. – К. : Наук. думка, 1954. – С. 196 – 205; **Ленець 1989** – Ленець К. В. Друже мій єдиний (Початкова формула-звертання в листах Т. Шевченка) / Ленець К. В. // Культура слова. – К., 1989. – Вип. 37. – С. 38 – 43;

Матвіяс 1977 – Матвіяс І. Г. Українська літературна мова і територіальні діалекти в їх взаємодії на різних історичних етапах / І. Г. Матвіяс // Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами. – К. : Наук. думка, 1977. – С. 531; **Огієнко 1995** – Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / Іван Огієнко. – К. : Либідь, 1995. – 291 с.; **Плющ 1971** – Плющ П. П. Історія української літературної мови / П. П. Плющ. – К. : Вища шк., 1971. – 421 с.; **Пономаренко 2012** – Пономаренко А. Ю. Мова – моє „неокраєне крило” (Інтерв’ю з С. Я. Єрмоленко) / А. Ю. Пономаренко // Українознавство. – 2012. – № 3(44). – С. 51 – 52; **Русанівський 2001** – Русанівський В. М. Історія української літературної мови : підручник / В. М. Русанівський. – К. : АртЕк, 2001. – 392 с.; **Русанівський 2002** – Русанівський В. М. У слові – вічність (Мова творів Т. Г. Шевченка) / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 2002. – 240 с.; **Сюта 2013** – Сюта Г. М. Відбиття культуромовного дискурсу в збірнику „Культура слова” / Г. М. Сюта, С. Г. Чемеркін // Літературна норма і мовна практика : монографія / за ред. С. Я. Єрмоленко. – Ніжин : ТОВ „Видавництво „Аспект-Поліграф”, 2013. – С. 292 – 318; **Тимошенко 1962** – Тимошенко П. Д. Мова листів Т. Г. Шевченка / П. Д. Тимошенко // Мовознавство : наук. зап. – К., 1962. – С. 77; **Трифонов 1998** – Трифонов Р. А. Мова творів Тараса Шевченка в дискусії початку ХХ століття з питань вироблення норм української літературної мови / Р. А. Трифонов // Слово про Шевченка. – Х. : Основа, 1998. – С. 102 – 106; **Чабаненко 2006** – Чабаненко В. А. Про говіркові елементи в поетичних творах Т. Г. Шевченка / В. А. Чабаненко // Моя шевченкіана. – Запоріжжя, 2006. – С. 59 – 72.

Джерела

УОС – Український орфографічний словник : понад 175 тис. слів / за ред. В. Г. Складенка. – Вид. 9-е. – К. : Довіра, 2009. – 1011 с.; **АУМ** – Атлас української мови : в 3 т. – Т. І. Полісся, Наддніпрянина і суміжні землі. – К. : Наук. думка, 1984; Т. II. Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. – К. : Наук. думка, 1988; Т. III. Слобожанщина, Нижня Наддніпрянина, Причорномор’я і суміжні землі. – К. : Наук. думка, 2001.

Глуховцева К. Д. Художньо-мовна практика Тараса Шевченка як чинник розвитку літературної норми

У статті розглянуто практику мовної діяльності Т. Г. Шевченка з погляду відповідності засобів вираження думки літературним нормам. Доведено, що говіркові явища, поширені в мовній практиці Т. Г. Шевченка, відображають процеси становлення мовного узусу.

Усі вони засвідчують варіантність літературної норми як факт історії. Часове прочитання літературної спадщини Т. Г. Шевченка виявляє гетерогенний характер правил вимови, написання й уживання

слів та їх форм, актуалізує питання про прив'язаність художнього стилю до розмовного джерела, фольклорних текстів.

Функціональна активність варіантів, які не стали літературною мовою, порівняно з тими, що набули статусу нормативних, у творах Т. Г. Шевченка невелика, що відбиває фольклорну традицію нівеляції локальних особливостей, коли зазвичай перевага належить тому варіантові, який єднає діалекти.

Ключові слова: літературна норма, українська літературна мова, середньонаддніпрянські говірки, діалектні явища.

Глуховцева Е. Д. Художественно-языковая практика Тараса Шевченка как фактор развития литературной нормы

В статье рассмотрена практика речевой деятельности Т. Г. Шевченко с точки зрения соответствия средств выражения мысли литературным нормам. Доказано, что диалектные явления, распространенные в речевой практике Т. Г. Шевченко, отражают процессы становления языкового узуса.

Все они свидетельствуют о вариантности литературной нормы как факт истории. Временное прочтение литературного наследия Т. Г. Шевченко обнаруживает гетерогенный характер правил произношения, написания и употребления слов и их форм, актуализирует вопрос о привязанности художественного стиля к разговорному источнику, фольклорным текстам.

Функциональная активность вариантов, которые не стали литературным языком, по сравнению с теми, что получили статус нормативных, в произведениях Т. Г. Шевченко небольшая, отражающая фольклорную традицию нивелирования локальных особенностей, когда обычно преимущество принадлежит тому варианту, который объединяет диалекты.

Ключевые слова: литературная норма, украинский литературный язык, средненадднепрянские говоры, диалектные явления.

Glukhovtseva K. D. Taras Shevchenko's art and language practice as a factor of literary norms development

The article considers Taras Shevchenko's practice of speech activity in terms of matching means of expression to literary norms. It is proved that dialect phenomena, prevalent in Taras Shevchenko's language practice, reflect the processes of Language Usage formation.

All of them confirm the variability of literary norms as a fact of history. Temporal reading of Taras Shevchenko's literary heritage reveals the heterogeneous nature of the rules of pronunciation, spelling and use of words and their forms, outlines the issue about the affection of the artistic style to conversational source, folklore texts.

Functional activity options, that did not become the literary language, compared with those that gained legal status, are lack in Taras Shevchenko's

works. This reflects the folk tradition of leveling local features, usually when the advantage belongs to the option that connects dialects.

Key words: literary norm, the Ukrainian literary language, Middle Upper Dnister dialects, dialect phenomena.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Ніколаєнко І. О.

Дхея Султан Юсуф (Луганськ)

УДК 81'1'42

КОНЦЕПТ У СИНЕРГЕТИЧНОМУ ДЕТЕРМІНІЗМІ

На відміну від традиційної хибної практики називати своїми попередниками малознайомих зарубіжних та вітчизняних, зокрема й українських, когнітивістів, свою роботу виконано на основі творчо сприйнятої методології синергетичного детермінізму як напрямку когнітивної парадигми. Маємо констатувати, що поки що повного аналізу названого методологічного напрямку не зроблено. Не збирається цього робити й автор цієї розвідки, бо це не є його основним завданням. Реалізуємо ж відтворення концепції прагматично, зважаючи на своє завдання – дослідити в зіставному аспекті концепт *обов'язок* у різносистемних мовах, зокрема в українській, англійській та арабській.

У розвідці висвітлено одне з питань концептуального аналізу, яке аналізуємо в підготовленій до захисту дисертації. Читаючи роботи керівника, дізнаємось, що концепту та концептуальному аналізу присвячена велика кількість публікацій українськими (значно менше) та російськими дослідниками. У бібліографії монографії А. Зеленька [Зеленько 2013: 1 – 2] названі дві захищені докторські (М. Мацьків) і десятки кандидатських дисертацій. Керівником безпосередньо підготовлено й опубліковано понад десяток статей, у яких прямо чи опосередковано розглянуто концепт та концептуальний аналіз. З часом у дещо зміненому вигляді вони постали главами його монографії [Зеленько 2013: 157 – 163; 164 – 169; 170 – 175 2, 132 – 135].

Отже, констатуємо наявність багатющої наукової літератури, присвяченої концепту та концептуальному аналізу, яку підсумовує проф. А. С. Зеленько у своїх численних публікаціях та двотомному варіанті монографії [Зеленько 2013: 1 – 2]. Глави монографії [Зеленько 2013: 1 – 2] дають можливість прослідкувати за еволюцією поглядів керівника стосовно концепту [Зеленько 2013: 1, 157 – 169; 164 – 175; 119 – 124; 125 – 132; 2, 132 – 136] та концептуального аналізу.